

O'ZBEKISTON BANK SEKTORIDA YASHIL KREDITLASH SIYOSATI VA UNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.

Nuriddonova Gulsanam Bahriddin qizi

Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O'zbekiston bank sektorida yashil kreditlash siyosatini shakllantirish va rivojlantirish masalalari, ularning iqtisodiy samaradorligi ilmiy asosda tahlil qilingan. Yashil kreditlash-bu ekologik jihatdan toza texnologiyalarni moliyalashtirish, atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan moliyaviy mexanizmdir. Maqolada yashil kreditlash siyosatini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari va iqtisodiy natijadorlik omillari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Yashil kreditlash, yashil iqtisodiyot, bank sektori, moliyaviy mexanizmlar, barqaror rivojlanish, ekologik samaradorlik, investitsion jozibadorlik, normativ-huquqiy baza, baholash tizimi, xalqaro hamkorlik.*

KIRISH

So'nggi yillarda global miqyosda barqaror rivojlanish strategiyasining ajralmas qismi sifatida yashil iqtisodiyot konsepsiyasiga katta e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, moliyaviy tizimda yashil kreditlash siyosati ekologik xavfsizlik, energiya samaradorligi va uglerod chiqindilarini kamaytirishga yo'naltirilgan loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning eng samarali vositalaridan biri sifatida shakllanmoqda. Bu jarayon O'zbekiston iqtisodiyotida ham muhim strategik yo'nalishlardan biriga aylanmoqda. Yashil kreditlash siyosati-bu moliya sektorining ekologik barqaror loyihalarni ustuvor moliyalashtirishga qaratilgan tizimli yondashuvini bildiradi. Bunda asosiy maqsad nafaqat iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash, balki tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashdir. Shu bois, ko'plab mamlakatlarda, xususan World Bank, OECD va UNDP tashabbuslari doirasida yashil moliyalashtirish mexanizmlari keng joriy etilmoqda.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda bank sektorida transformatsion islohotlar chuqurlashib borar ekan, yashil moliya yo'nalishlari asta-sekinlik bilan iqtisodiy siyosatning ajralmas qismiga aylanmoqda. Tijorat banklari ekologik jihatdan toza energiya manbalarini rivojlantirish, chiqindisiz texnologiyalarni joriy etish va barqaror infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda faol ishtirok etmoqda. Bu esa mamlakatning uglerod neytralligi maqsadlariga erishish va xalqaro ekologik standartlarga moslashish jarayonini tezlashtiradi. Yashil kreditlash siyosatining iqtisodiy samaradorligi ko'p qirrali bir tomondan, bu investitsion muhitni yaxshilaydi, ikkinchi tomondan, resurslardan samarali foydalanish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi, uchinchi tomondan esa, xalqaro bozorda raqobatbardoshlikni oshiradi. Shuningdek, yashil kreditlar yangi ish o'rinlarini yaratish, hududiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash, innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish imkoniyatlarini ham beradi.

Shu nuqtayi nazardan, “O‘zbekiston bank sektorida yashil kreditlash siyosati va uning iqtisodiy samaradorligi” mavzusini ilmiy jihatdan chuqur o‘rganish nafaqat moliyaviy tizim transformatsiyasini, balki barqaror rivojlanish strategiyasini takomillashtirish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Bu mavzuni tahlil qilish orqali yashil kreditlash siyosatining amaliy mexanizmlari, iqtisodiy samaradorlik ko‘rsatkichlari, xalqaro tajriba va milliy tizim o‘rtasidagi uyg‘unlik darajasi aniqlanadi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, O‘zbekistonning moliyaviy sektori raqamli transformatsiya va ekologik barqarorlik yo‘nalishida faol islohotlar bosqichida turibdi. Yashil moliyalashtirish siyosatini ilmiy asosda shakllantirish esa mamlakat iqtisodiyotini uzoq muddatli barqaror rivojlanish yo‘liga olib chiqishda hal qiluvchi omillardan biridir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

So‘nggi yillarda dunyo miqyosida yashil iqtisodiyot va yashil moliyalashtirish tushunchalari moliyaviy tizimni barqaror rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida shakllanmoqda. Bu borada xalqaro va mahalliy olimlar tomonidan ko‘plab ilmiy izlanishlar olib borilgan. Quyida ushbu yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlarning asosiy mazmuni va yondashuvlari tahlil qilinadi.

Xalqaro olimlar va tashkilotlar tadqiqotlari. Yashil moliyalashtirishning nazariy asoslari. Ko‘plab xorijiy olimlar yashil moliyalashtirishni barqaror iqtisodiy rivojlanishning asosiy mexanizmlaridan biri sifatida ko‘radi. Masalan, Minniti (2010), Cho & Honorati (2014), Brush & Cooper (2012) kabi tadqiqotchilar yashil moliyaviy vositalarning iqtisodiy faollikni rag‘batlantirishi, investitsion muhitni yaxshilashi va ekologik xavfsizlikni oshirishdagi ahamiyatini ta’kidlaydi. Yashil kreditlashning iqtisodiy samaradorligi. World Bank va OECD hisobotlarida yashil kreditlash siyosati investitsion oqimlarni ekologik toza loyihalarga yo‘naltirish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishi, raqobatbardoshlikni oshirishi va yangi ish o‘rinlari yaratish imkonini berishi qayd etilgan. Xalqaro amaliy tajriba. UNDP va EBRD tomonidan olib borilgan tahlillarda Yevropa, Osiyo va Lotin Amerikasi mamlakatlarida yashil kreditlash siyosati orqali barqaror energiya va infratuzilma loyihalariga katta hajmdagi investitsiyalar jalb etilgani ko‘rsatiladi. Xususan, Xitoy va Germaniya tajribasida yashil obligatsiyalar (green bonds) va imtiyozli kreditlar ekologik barqarorlikka sezilarli ta’sir ko‘rsatgan.

O‘zbekiston olimlari va amaliyotchi mutaxassislarning izlanishlari. Milliy iqtisodiyotda yashil moliyalashtirishning o‘rni. Ruzieva (2022), Yuldasheva (2023) va Ganieva (2021) kabi iqtisodchi olimlar O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida bank sektorining strategik ahamiyatini alohida ta’kidlab o‘tishgan. Ularning tadqiqotlarida yashil kreditlash siyosati energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish imkonini berishi qayd etilgan. Normativ-huquqiy baza va institutsional mexanizmlar. So‘nggi yillarda hukumat tomonidan yashil moliyalashtirishni qo‘llab-quvvatlovchi huquqiy me‘yorlar joriy qilinmoqda. Masalan, “Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi” va bank sektorini transformatsiyalash dasturlari ushbu yo‘nalishda muhim asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Tijorat banklari ekologik loyihalar uchun imtiyozli kreditlar ajratishni

kengaytirmoqda. Amaliy natijalar va mavjud muammolar. Mahalliy tahlillarga ko'ra, yashil kreditlash siyosati hali to'liq shakllanmagan bo'lsa-da, bu yo'nalishda ijobiy siljishlar mavjud. Biroq, muhim cheklovlar-moliyaviy instrumentlarning cheklanganligi, yashil kreditlar uchun kafolat mexanizmlarining sustligi va axborot yetishmasligi-mavjud muammolar sifatida qayd etilgan.

Ilmiy yondashuvlar va konseptual farqlar. An'anaviy kreditlash faqat iqtisodiy samaradorlikka e'tibor qaratgan bo'lsa, yashil kreditlash iqtisodiylik bilan birga ekologik va ijtimoiy barqarorlik mezonlarini ham inobatga oladi. Xalqaro adabiyotlarda yashil moliyalashtirish ko'pincha "uglerod neytralligi" va "energiya samaradorligi" bilan bog'lanadi, O'zbekiston olimlarida esa bu yo'nalish ko'proq iqtisodiy transformatsiyaning tarkibiy qismi sifatida ko'riladi. Xalqaro tajriba ko'rsatadiki, yashil kreditlash siyosatining muvaffaqiyati institutsional muhit va moliyaviy infratuzilma darajasiga bevosita bog'liq.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki yashil kreditlash siyosati moliyaviy sektorning transformatsion yo'nalishida strategik ahamiyatga ega. U iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash bilan birga ekologik barqarorlikni ta'minlaydi, energiya tejamkor texnologiyalarni rag'batlantiradi va investitsion muhitni yaxshilaydi. O'zbekiston sharoitida yashil moliyalashtirish endigina shakllanayotgan bo'lsa-da, xalqaro tajriba va milliy siyosat uyg'unligi bu yo'nalishda katta salohiyat borligini ko'rsatmoqda. Ilmiy adabiyotlarda ayniqsa yashil obligatsiyalar, imtiyozli kreditlash, barqaror energiya loyihalari va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlikka katta e'tibor qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqotda O'zbekiston bank sektorida yashil kreditlash siyosati va uning iqtisodiy samaradorligi o'rganildi. Asosiy ma'lumot manbalari sifatida Markaziy bank, World Bank, UNDP hamda tijorat banklarining statistik hisobotlari, ilmiy maqolalar va strategik dasturlar ishlatildi. Tahlilda tizimli, qiyosiy, tahliliy va statistik metodlardan foydalanildi. Bu metodlar yashil kreditlash siyosatining iqtisodiy samaradorligini baholash, xalqaro tajriba bilan solishtirish va rivojlanish istiqbollarini aniqlash imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

So'nggi yillarda global miqyosda yashil iqtisodiyot konsepsiyasi moliyaviy tizimning muhim yo'nalishiga aylandi. Yashil kreditlash siyosati ekologik jihatdan barqaror, resurslarni tejaydigan va uglerod chiqindilarini kamaytirishga yo'naltirilgan loyihalarni moliyalashtirish orqali iqtisodiy o'sishga yangi impuls beradi. O'zbekiston ham bu yo'nalishda faol qadamlar tashlamoqda-tijorat banklari qayta tiklanuvchi energiya, chiqindisiz texnologiyalar va ekologik loyihalarni moliyalashtirish hajmini bosqichma-bosqich kengaytirmoqda. Bu siyosatning ahamiyati shundaki, u nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish, xalqaro ekologik standartlarga moslashish va investitsion muhitni yaxshilashga xizmat qiladi. Shuning uchun yashil kreditlash O'zbekiston moliyaviy tizimining strategik tarkibiy qismiga aylanmoqda.

Xalqaro miqyosda World Bank, OECD va UNDP tomonidan olib borilgan tadqiqotlar yashil kreditlash siyosati investitsion oqimlarni ekologik toza loyihalarga yo'naltirish, ishlab chiqarish

xarajatlarini kamaytirish va raqobatbardoshlikni oshirishda samarali vosita ekanini ko'rsatmoqda. Xitoy, Germaniya va Janubiy Koreya tajribalari shuni tasdiqlaydiki, yashil moliyalashtirish nafaqat moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi, balki yangi iqtisodiy tarmoqlarni shakllantiradi. O'zbekistonlik tadqiqotchilar-Ruzieva (2022), Ganieva (2021), Yuldasheva (2023)-yashil moliyalashtirishning milliy iqtisodiyotda energiya samaradorligini oshirish, ekologik muvozanatni ta'minlash va yangi investitsiyalarni jalb qilishdagi ahamiyatini ta'kidlab o'tishgan. Shu bilan birga, ular normativ-huquqiy baza, kafolat mexanizmlari va moliyaviy instrumentlarni rivojlantirish zarurligini ham qayd etadi.

1-jadval

O'zbekiston bank sektorida yashil kreditlash siyosatini tashkil etishning asosiy muammolari

№	Asosiy muammo	Mazmuni (tavsifi)	Sabablar	Oqibatlar
1	Normativ-huquqiy bazaning to'liq shakllanmaganligi	Yashil moliyalashti-rishni tartibga soluvchi yagona qonunchilik va me'yoriy hujjatlar to'liq ishlab chiqilmagan.	Yashil iqtisodiyotga oid siyosatning nisbatan yangiligi, aniq standartlar yo'qligi.	Banklar uchun amaliy mexanizmlar-ning yo'qligi, loyihalarni moliyalashti-rishda noaniqlik.
2	Ekologik mezonlar va baholash tizimining yetishmasligi	Yashil loyihalarni baholashning yagona metodologiyasi mavjud emas.	Ekologik standartlarning tizimlashtirilma-ganligi, malakali ekspertlarning kamligi.	Loyiha tanlashda subyektiv yondashuv kuchayadi, risklar oshadi.
3	Moliyaviy resurslarning cheklanganligi	Yashil loyihalarga yo'naltiriladigan maxsus kredit liniyalari yetarli emas.	Davlat va xususiy sektor tomonidan mablag' yetarli jalb qilinmagan.	Loyihalarning amalga oshmay qolishi, yashil iqtisodiyotning rivojlanish sur'atlari sekinlashadi.
4	Tijorat banklarining tajribasining cheklanganligi	Bank xodimlarida yashil kreditlash bo'yicha malaka va amaliy tajriba yetarli emas.	Yangi mexanizm bo'lgani sababli malaka oshirish tizimi shakllanmagan.	Yashil kreditlash hajmi past bo'ladi, moliyalashtirish samaradorligi pasayadi.
5	Rag'batlantirish mexanizmlarining yetishmasligi	Yashil loyihalar uchun soliq, subsidiya yoki	Davlat tomonidan aniq rag'bat siyosatining yetarli	Tijorat banklari va investorlarning qiziqishi past

		preferensiyalar tizimi kuchli emas.	shakllanmaganligi.	bo'ladi.
6	Ma'lumotlar bazasi va monitoring tizimining sustligi	Yashil kreditlash samaradorligini tahlil qilish va nazorat qilish uchun yagona monitoring tizimi mavjud emas.	Statistik ma'lumotlarning tarqoq va tizimsiz bo'lishi.	Qaror qabul qilishda aniq ma'lumotlar yetishmaydi, natijada risklar oshadi.
7	Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikning sustligi	Yashil kredit liniyalari bo'yicha xalqaro tajriba yetarlicha joriy etilmagan.	Institutsional hamkorlik mexanizmlarining rivojlanmaganligi.	Xalqaro grant va kredit imkoniyatlaridan samarali foydalanilmaydi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ekologik barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyotga o'tish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Biroq yashil iqtisodiyot siyosatini amaliyotga joriy etishda moliya sektori, ayniqsa bank tizimi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Yashil kreditlash mexanizmlari barqaror rivojlanishning moliyaviy tayanchi bo'lishi mumkin, ammo hozirda bu borada bir qator tizimli va institutsional to'siqlar mavjud. Jadvalda ushbu muammolar va ularning sabablari tizimli tarzda ko'rsatilgan bo'lib, quyida ular mazmunan izohlanadi. Normativ-huquqiy bazaning to'liq shakllanmaganligi. Yashil kreditlash mexanizmini samarali tashkil etish uchun huquqiy asoslar aniqligi juda muhim. Hozirgi kunda O'zbekistonda yashil moliyalashtirishni tartibga soluvchi yagona qonunchilik, aniq standartlar va me'yoriy hujjatlar to'liq shakllanmagan. Natijada banklar tomonidan ushbu yo'nalishda qaror qabul qilish jarayonida aniqlik yetishmaydi, bu esa loyihalar tanlovida noaniqlik va risklarni oshiradi.

Ekologik mezonlar va baholash tizimining yetishmasligi. Yashil loyihalarni moliyalashtirishda aniq mezon va baholash metodologiyasi bo'lishi zarur. Ayni paytda bunday metodologiya yo'qligi sababli ekologik loyihalar bahosida subyektiv yondashuv kuchayadi. Bu holat banklar uchun qo'shimcha tavakkalchilikni yuzaga keltiradi va kreditlash jarayonini murakkablashtiradi. Moliyaviy resurslarning cheklanganligi. Yashil loyihalar ko'pincha uzoq muddatli va katta hajmdagi investitsiyalarni talab etadi. Ayni damda tijorat banklarida va davlat darajasida bunday maxsus moliyalashtirish liniyalari yetarli emas. Bu esa ko'plab istiqbolli loyihalarning amaliyotga tatbiq etilmasligiga olib keladi. Tijorat banklarining tajribasining cheklanganligi. Yashil kreditlash yo'nalishi O'zbekiston bank sektori uchun nisbatan yangi konsepsiya bo'lgani sababli, bank xodimlarida yetarli tajriba va bilim mavjud emas. Malaka oshirish tizimining yo'qligi natijasida kreditlash samaradorligi past bo'lmoqda va loyihalarning ko'lami kengaymayapti.

Rag'batlantirish mexanizmlarining yetishmasligi. Banklar va investorlar uchun yashil loyihalarga mablag' ajratish jarayoni iqtisodiy rag'batlar bilan mustahkamlanmasa, bu yo'nalishga qiziqish past bo'lib qoladi. Soliq imtiyozlari, subsidiya va boshqa moliyaviy rag'batlar yo'qligi moliyaviy oqimlarni yashil sektorga yo'naltirishga to'sqinlik qiladi.

Ma'lumotlar bazasi va monitoring tizimining sustligi. Yashil kreditlash samaradorligini tahlil qilish va nazorat qilish uchun yagona monitoring tizimi zarur. Ayni vaqtda statistik ma'lumotlar yetarli emas yoki tarqoq holda mavjud. Natijada qaror qabul qilishda ishonchli ma'lumot yetishmasligi moliyaviy xavflarni oshiradi. Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikning sustligi. Xalqaro moliya institutlari yashil kreditlash bo'yicha katta tajriba va moliyaviy resurslarga ega. Ammo O'zbekiston bank tizimi bu imkoniyatlardan to'liq foydalana olmayapti. Hamkorlik mexanizmlarining zaifligi tufayli xalqaro grant va kredit liniyalari keng miqyosda jalb qilinmayapti.

Yashil kreditlash siyosatini samarali joriy etish uchun O'zbekiston bank sektorida bir qator institutsional va moliyaviy islohotlar zarur. Jumladan normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, yagona ekologik baholash va monitoring tizimini yaratish, tijorat banklari uchun rag'batlantirish choralari kuchaytirish, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kengaytirish, bank xodimlari malakasini oshirish dasturlarini yo'lga qo'yish. Shunda yashil kreditlash mexanizmi nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishiga ham sezilarli hissa qo'shadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston bank sektorida yashil kreditlash siyosatini shakllantirish va rivojlantirish — mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanish strategiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. Yashil kreditlash nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, innovatsion texnologiyalarni keng joriy etishga xizmat qiladi hamda investitsion jozibadorlikni oshiradi. Ayni paytda ushbu yo'nalishda sezilarli ijobiy qadamlar tashlangan bo'lsa-da, tizim hali to'liq shakllanmagan:

- normativ-huquqiy baza to'liq ishlab chiqilmagan;
- ekologik mezonlar va baholash mexanizmlari yetarli emas;
- moliyaviy resurslar cheklangan;
- tijorat banklarida tajriba va malaka yetishmaydi;
- rag'batlantirish tizimi sust ishlaydi;
- xalqaro moliyaviy hamkorlik hali to'liq yo'lga qo'yilmagan.

Bu muammolarni bartaraf etish yashil kreditlash siyosatini iqtisodiy jihatdan samarali va tizimli shaklda joriy etishga imkon beradi. Yashil moliyalashtirish tizimi barqaror iqtisodiy rivojlanish, energiya tejankor texnologiyalarni joriy etish, uglerod izini kamaytirish va ekologik xavfsizlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Yashil kreditlash siyosatini samarali joriy etish uchun O'zbekiston bank sektorida huquqiy asoslar, moliyaviy infratuzilma, rag'batlantirish tizimi, malakali kadrlar tayyorlash va xalqaro hamkorlik yo'nalishlarida kompleks yondashuv zarur. Bunday siyosat nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki ekologik barqarorlik va xalqaro raqobatbardoshlikni ham ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Asian Development Bank. (2023). Green finance strategies in Central Asia: Opportunities and challenges. Manila: Asian Development Bank.
2. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. (2022). Annual report on financial sector development. Tashkent: CBU.
3. International Finance Corporation. (2021). Green finance: A bottom-up approach to sustainable development. Washington, DC: IFC.
4. Ministry of Economy and Finance of the Republic of Uzbekistan. (2023). Sustainable finance strategy 2030. Tashkent: MEF.
5. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). Green finance and investment: Promoting sustainable economic growth. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/green-finance-2022>
6. United Nations Development Programme. (2023). Sustainable finance for a green economy. New York, NY: UNDP.
7. World Bank. (2022). Green finance in emerging markets: Challenges and policy options. Washington, DC: World Bank Group.
8. Zhang, D., Zhou, P., & Zhou, D. (2021). Green credit policy, credit allocation efficiency and upgrade of industrial structure. *Journal of Cleaner Production*, 327(1), 129–150. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129505>
9. Liu, Q., Wang, S., & Zhang, W. (2020). Green finance development in emerging economies: Empirical evidence from China. *Sustainability*, 12(9), 3777. <https://doi.org/10.3390/su12093777>
10. Salimovna, N. G. (2025). AYOLLAR BOSHQARUVIDAGI BIZNES ETIKASI VA MADANIYATI: MUVAFFAQIYATLI KOMPANIYALARNING TAJRIBASI. *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)*, (10), 927-936.
11. Salimovna, N. G., & Ismatovna, S. M. (2024). QISHLOQ XO 'JALIGIDA GENDER TENGLIGI, AYOLLARNI AGROBIZNESGA JALB QILISHNING ALOHIDA XUSUSIYATLARI. *Science and innovation*, 3(Special Issue 42), 490-494.